

Bakgrunnsmateriale

***Alt er relativt* av Alan Ayckbourn**

Premiere på Gamle Scene 5. Februar 2011

Orginialtittel: *Relatively Speaking* (1965)

Regi: Harry Guttormsen

Introduksjon

Alan Ayckbourns *Alt er relativt* er en klassisk forviklingskomedie: Klassisk både i humor og i fortellerteknikk. Fire mennesker møtes med forskjellige utgangspunkt og intensjoner til noe som blir en konfus ettermiddag. *Alt er relativt* er en komedie som viser at humor og håndverk henger sammen. Stykket er skrevet i 1965 av Englands mest spilte dramatiker, Alan Ayckbourn. *Alt er relativt* var hans gjennombruddsstykke og kan kalles "et veldreid drama." Et veldreid drama kaller man gjerne skuespill som er godt konstruert. Disse stykkene kan nesten sies å følge en mal hvor alle handlinger henger nøye sammen. Ayckbourn ønsket å lære seg å skrive klassisk dramatik, før han begynte å eksperimentere med form. Som kjent må man kjenne reglene for å bryte dem.

Handlingsreferat

Alt er relativt starter hjemme hos Gina. Hun og kjæresten Georg har kjent hverandre en måned og er svært forelsket. Georg er mistenksom til all den dyre konfekten og alle blomsterbukettene Gina til stadighet får tilsendt. Sjalousien vokser i det han finner et par herretøfler under sengen. For å sikre seg Ginas troskap, frir han til henne denne morgenen. Gina er positiv, men gir ikke noe entydig svar. Hun har planlagt en tur til sine foreldre og venter en taxi som skal ta henne til togstasjonen. Georg vil gjerne være med, men Gina avviser ham blankt. Da taxien lar vente på seg, bestemmer Gina seg for å løpe til stasjonen. Etter at Gina har dratt kommer Taxien endelig og Georg bestemmer seg for å overraske henne og sine nye svigerforeldre. Tøflene han fant, de tar han med seg.

Dessverre for Georg skal ikke Gina besøke sine foreldre, men derimot sin elsker. Hun har bestemt seg for å bryte med ham en gang for alle. Men på grunn av taxituren kommer Georg fram før Gina, til et stort hus i en hage hvor Philip og Siri bor. Forviklingene kan begynne. Gina er overbevist om at Siri vet om henne og Philips forhold, Philip tror at Siri er utro med Georg, Georg er overrasket over Philips reaksjon når han spør om han kan få gifte seg med hans datter, og så videre. Fordi alle spørsmål og svar gir mening, er det heller ingen som avbryter samtalen med oppklarende spørsmål.

Gina klarer endelig å få Philip på tomannshånd. Hun overtaler ham til å late som om han er faren hennes. Han gir etter hvert også sin velsignelse til Georgs frieri i alles påhør. Men som kompensasjon vil han ta med sin "datter" på en lengre utenlandsreise først. Siri begynner å lukte lunta om sin manns utroskap. Siri

overtaler Philip til å endre reisen sånn at den blir en bryllupsreise for Gina og Georg. Det unge paret forlater stedet, fremdeles uten at Georg har noen anelse om hvem han akkurat har møtt.

Den veldreide komedien

Det veldreide drama er en betegnelse man gjerne bruker om et teaterstykke, eller en film som er svært godt og stramt konstruert. Det var franskmannen Eugene Scribe som først brukte uttrykket *la pièce bien faite*, som direkte oversatt blir til "godt gjort stykke". Siden Scribe første gang brukte uttrykket på 1800 tallet har mange dramatikere videreutviklet denne formen, som kan kalles en grunnpilar i tradisjonell dramatik.

Et veldreid drama introduserer ofte sin hovedintrige allerede i første scene. Det vil si at intrigen, karakterene og historien introduseres nesten samtidig. I *Alt er relativt* får vi tidlig vite at Gina har en elsker. Så følger gjerne den første avsløringen, for alt er selvfølgelig ikke som det ser ut til å være: Gina skal ikke til sine foreldre, men til sin elsker. Man får et lite vendepunkt, gjerne fulgt av en ny avsløring hvor det oppstår en krise: Georg blir til sin overraskelse gode venner med sin "svigermor" Siri. Avsløringen er at hun nekter for at hun er Ginas mor. Så følger gjerne en krise. I *Alt er relativt* må Gina få Phillip til å late som om han er faren hennes for at ikke forholdet til Georg skal ryke. Denne krisen resulterer i en konfrontasjon og et klimaks. Konfrontasjonen i *Alt er relativt* er når Phillip prøver å få med seg Gina på en foretningsreise. Klimakset er når Siri forstår at Phillip og Gina er elskere og hindrer reisen han foreslår. Klimakset kommer ofte veldig sent i stykket og de veldreide dramaene levner dermed liten tid til reflekterende scener eller epiloger. Dette kan sies å være der formen skiller seg mest fra Aristoteles tanker om skuespillets form. I gresk antikt teater kommer vendepunktet ofte midtveis i stykket, og man bruker nesten like lang tid på å bygge opp til klimakset som å reflektere over det etterpå. Derfor fungerer det veldreide dramaet godt på komedier.

I flere veldreide dramaer benytter man seg også av det man kaller for dramaturgisk ironi. Det vil si at publikum i salen hele tiden vet, eller forstår mer enn karakterene på scenen. I *Alt er relativt* får publikum se at Gina snakker i telefonene med en mann, vi skjønner at hun har en elsker lenge før Georg.

Ingenting er tilfeldig i et veldreid drama. Derfor kan man allerede tidlig i stykket få hint om det som kommer til å skje senere. Forviklingene som skuespillkonstruksjonen består av, utløses gjerne av en rekvisitt, som for eksempel et brev eller noe annet personlig. For eksempel er et par tøfler er svært viktige i *Alt er relativt*

Vår egen Henrik Ibsen var en viktig person når det gjaldt å videreutvikle denne formen. Hans evner som dramatisk konstruktør ser man i flere stykker. I *Et dukkehjem* bruker han mange trekk fra det veldreide dramaet, uten at det blir en komedie. Her kan man se at det skjebnesvangre brevet Krogstad skriver er en utløsende rekvisitt og Noras smell med døren, er et udiskutabelt klimaks, uten at stykket er en komedie av den grunn. *Alt er relativt* er bygget opp over denne

lesten og heller ikke her er noe tilfeldig, hver replikk har sin betydning i forhold til noe annet.

For skoleelever som skal se *Alt er relativt*, kan det være givende også å se *Et dukkehjem*, som går på Hovedscenen i samme periode. I tillegg til å være veldreide dramaer, er både *Et dukkehjem* og *Alt er relativt* stykker som på ulike måter viser hvordan mennesker tøyer og bøyer sannheten for å oppnå ting for seg selv. I begge stykkene er det en sentral rekvisitt som avslører hvordan tingene virkelig henger sammen. Kanskje kan man også selv finne flere likhetstrekk mellom de to stykkene, som ved første øyekast kan virke vidt forskjellige.

Tema

Alt er relativt kan ved første øyekast virke som en lettbeint forviklingskomedie. Og den vanligste fordømmen mot komediesjangeren er at den er underholdning uten innhold. Dette henger sammen med tanken om et skarpt skille mellom tragedie og komedie. Bare tenkt på de to teatermaskene som kjennetegner teatret. Men som oftest er det ikke så enkelt. Uten latter ingen tragedie, uten tårer ingen komedie.

I *Alt er relativt* får vi gjennom humoren se fire moderne mennesker som ikke klarer å snakke sammen. Komisk selvfølgelig, men på en annen side rører dette ved en virkelighet som kanskje noen vil kjenne seg igjen i. Situasjoner der en hvit løgn plutselig blir til et hav av store svarte løgner og jo mer man prøver, dess lengre vikler man seg inn i løgnene. Gina står etter hvert i en situasjon hvor hun risikerer å såre mennesker hun er glad i. Ikke bare fordi hun har gjort noe dumt, men fordi hun har løyet om det. Både Phillip og Gina kjemper for å holde på fasaden, selv om de begge bedrar er det ytre viktigere for dem. Noe som både er hyklerisk, men også sympatisk fordi det forteller noe om kjærligheten til den personen de hver i sær har valgt å leve med.

Kanskje har man selv opplevd å være i en situasjon man ikke forstår hvordan man er havnet i, og som man ikke kommer ut av uten å miste ansikt. Det kan være ting man har sagt som man ikke kan ta tilbake, eller små hendelser som man ikke kunne ant at blir blåst ut av proporsjoner. Denne måten å male seg inn i et hjørne sier *Alt er relativt* mye om. Komisk for de fleste, men med et hint av alvor om menneskelig handlemønster under overflaten.

Norgespremieren på Trøndelag Teater

Tross enorm suksess i Europa og USA er det første gang et norsk teater setter opp *Alt er relativt*. Arbeidet med denne forestillingen, har først og fremst stått på en mann ved navn Harry Guttormsen. Han har oversatt manuset fra engelsk og har dessuten regi. På grunn av Ayckbourns evne til å legge både dobbelt- og trippelt- betydninger i replikkene har oversettelsesarbeide bydd på utfordringer. For som nevnt er ingenting tilfeldig i et veldreid drama. Både navn på karakterene og stedene det snakkes om er godt planlagt. For eksempel er sommerhuset Siri vurderer å reise på ferie til lagt til Kent i originalmanuset. Ved nærmere undersøkelser viser Kent seg å være stedet hvor *Battle of Britain* fant

sted, foruten at det blir omtalt som *The garden of England*. Bedre beskrivelse finnes vel ikke på Siri og Philips forhold: En kamp som foregår i en hage.

Men selv om disse referansene er fascinerende å grave frem, sier de kanskje ikke nordmenn så mye. Derfor har det også vært en viktig del av arbeidet med manuset å finne referanser og betydninger som er relevante for oss her i Norge. Forestillingen *Alt er relativt* er også mer enn bare en tekst. Scenografien er også med på å forsterke dobbelthetene i replikkene. Per Kristian Solbakken har laget en scenografi som også inneholder referanser. Blant annet er en spindelvevslignende dekorasjon en del av Philip og Siris hagepaviljong. Spindelvevet kan være symbolet på å være fanget, eller å fange andre. Etter at arbeidet med scenografien var ferdig, fant Harry Guttormsen en gammel kritikk av *Alt er relativt*, her ble selve stykket faktisk sammenlignet med et edderkoppnett. Selve manuskonstruksjonen stykket består av ble beskrevet som et tett spunnet nett, hvor ett eneste feiltrinn gjør at man faller igjennom.

Harry Guttormsen

Med 30 års erfaring som regissør, tidligere dekan ved Kunsthøgskolen i Oslo og leder av Amandapris-juryen har Harry Guttormsen lang erfaring fra norsk kulturliv. For tiden er leder han Norsk Dramatikkfestival samtidig som han frilanser som regissør. På Trøndelag Teater har vi vært så heldige å samarbeide med ham ved flere anledninger. I 2010 hadde han regi på *Fuglane* av Tarjei Veestas, en forestilling som ble glimrende mottatt både av publikum om presse.

Per Kristian Solbakken

Per Kristian Solbakken er fast scenograf på Trøndelag Teater. Han har siden 1989 vært med å forme den visuelle delen av forestillingene på huset. Blant annet kan vi nevne *Berlinerpoplene* (2006) og *Et juleeventyr* (2008). Sistnevnte ble Per Kristian nominert til en Heddapris for. www.pksolbakken.com

Spørsmål til diskusjon

- Kan du komme på flere teaterstykker eller filmer som kan kalles veldreide?
- Hvilke rekvisitter mener du er viktige for handlinger i *Alt er relativt*?
- Kan du finne flere symboler som understreker temaet i scenografi eller i kostymene?
- Hvor mange kjæresten har egentlig Gina?
- Er det greit å være utro så lenge ingen får vite det?
- Med utgangspunkt i handlingsreferatet, les utdraget som følger. Hva snakker de to egentlig om her? Snakker de om det samme?

SCENE

Siri går inn. Stille. Philip går litt fram og tilbake mens han kaster noen sideblikk på Georg. Georg reiser seg som om han vil si noe.

PHILIP

Bli sittende.

GEORG *setter seg*

Takk.

PHILIP

Min kone sier at du vil snakke med meg.

GEORG

Riktig.

PHILIP

Ja vel.

GEORG

Det tar på, ikke sant?

PHILIP

Hva?

GEORG

Hagen.

PHILIP

Jo. En konstant kamp.

GEORG

Mennesket mot naturen.

PHILIP

Nettopp.

GEORG

Jeg skulle gjerne ha tilbudt meg å hjelpe, men jeg røsker bare opp alle plantene.

PHILIP

Det nytter ikke. Kan ikke ha to som gjør det samme. *(Begge ler. Pause)* Var det...eh...noe viktig?

GEORG

Ja, når sant skal sies.

PHILIP

Ja vel. *(Pause)* Kommet langveisfra?

GEORG

Byen.

PHILIP

Virkelig?

Pause

GEORG

Det er egentlig litt komplisert...

PHILIP

Å?

GEORG

Det ser ut til at jeg har ramlet rett ut på dypet. Det var først i dag tidlig at jeg våknet og bestemte meg for å besøke dere...og nå er jeg her.

PHILIP

Jeg forstår.

GEORG

Ja.

PHILIP

Det går alltid et tog.

GEORG

Poenget er at jeg ikke vet hvor mye du har fått vite.

PHILIP

Ingenting.

GEORG

Jasså.

PHILIP

Jeg er redd jeg til og med har glemt navnet ditt.

GEORG

Georg

PHILIP

Akkurat.

GEORG

Hun har ikke sagt noe altså?

PHILIP

Om hva?

GEORG

Om oss?

PHILIP

Deg og meg?

GEORG

Nei, meg og henne.

PHILIP

Du og henne?

GEORG

Ja.

Pause. Philip er forvirret

PHILIP

Du og henne? (*Det klarner*) Du mener...henne og deg?

GEORG

Oss.

Pause. Philip ser på han

PHILIP *langsomt*

Jeg forstår.

GEORG

Har hun sagt noe?

PHILIP

Å ja da. Hun har fortalt om dere ja. Det har hun. Ikke vær redd.

GEORG

Bra. Det gjør alt så mye enklere.

PHILIP

Hva blir enklere?

GEORG

Det jeg kom for å be deg om.

PHILIP

Å jo da. Hun har fortalt. Og brevene.

GEORG

Brevene?

PHILIP

Ja. Og så tenkte du at du skulle stikke innom og treffe meg i dag?

GEORG

Ja.

PHILIP

Så snilt av deg. Jeg håper ikke du ventet at jeg skulle bli voldelig? Jeg har ingen planer om å ende opp i slagsmål. Ikke kommer jeg til å gå opp i andreetasjen for å skyte meg heller. Begge er jo anbefalte løsninger, så vidt jeg vet.

GEORG

Så da vet du hvorfor jeg har kommet?

PHILIP

Jeg tror trygt du kan regne med at jeg klarer å finne ut av det på egen hånd.

GEORG

Det behøver du ikke.

PHILIP

Helst det.

GEORG

Å... (*Pause*) Jeg hadde to tanker når det gjaldt dette møtet. Den ene var: tør jeg spørre han?

PHILIP

Du klarer deg bra.

GEORG

Tusen takk.

PHILIP

Det er nesten så en skulle tro du hadde gjort det før?

GEORG

Aldri i livet. Poenget er at hun ikke vet at jeg spør deg om dette.

PHILIP

Vet hun ikke?

GEORG

Nei. Men så tenkte jeg: Hva har jeg å tape?

PHILIP

Fint lite, kan jeg tenke meg.

GEORG

Nettopp. Jeg tenkte, herregud, han spiser meg jo ikke. Så her er jeg. Hvis du har noe å spørre meg om, så vær så god.

PHILIP

Har dere noen umiddelbare planer?

GEORG

Å, jo...

PHILIP

Du har ikke noe i mot at jeg spør?

GEORG

Nei. Vi tar det rolig. Ikke noe hastverk. Men jeg tror ikke på lange forlovelser. Så dersom det passer med dine planer, tenkte jeg at vi kunne gifte oss en gang før jul.

PHILIP

Gifte dere?

GEORG

Ja.

PHILIP *etter en pause*

Du er ikke helt uten humor, hr...?

GEORG

Nei, heldigvis. Jeg regner med at det kan komme til nytte i ekteskapet.

PHILIP

Det kan du skrive opp.

GEORG

Jeg tjener 24 000 tusen i måneden, før skatt, i et forsikringsselskap. Og jeg er blitt fortalt at jeg har gode utsikter til forfremmelse. Før det var jeg, blant annet, skoselger, gartnerassistent for kommunen...der fikk jeg sparken, postmann på deltid, og midlertidig portør på sykehus.

PHILIP

24 000?

GEORG

Akkurat.

PHILIP

Ja men da skulle du i hvert fall ha råd til å kjøpe henne en god frokost. Det er jo det viktigste.

GEORG *smiler*

Jeg skal gjøre mitt beste for å rive i en god lunsj også, en gang i mellom. Hva sier du til det?

PHILIP

Jeg tviler på at du har råd til det. Ikke med seks tusen, før skatt.

GEORG

Andre folk klarer det jo.

PHILIP

Jo, men de er ikke som henne. Hun er enestående.

GEORG *kjærlig*

Ja, det er hun.

PHILIP

Kast deg over sjefen i morgen tidlig. Fortell ham at, grunnet uforutsette hendelser, er dine kostnader tredoblet over natten.

GEORG

Jeg skjønner. (*Han grubler*) Du er, når alt kommer til alt, ikke helt fornøyd med min finansielle situasjon? Du tror ikke jeg kan tilby henne den standard hun er vant med?

PHILIP

Ingen kan det. Hun har en tendens til å bli vant til litt mer for hvert år som går.

GEORG

Jeg har ikke lagt merke til noe overforbruk.

PHILIP

Hvor lenge har du vært i firmaet?

GEORG

Tre uker.

PHILIP

Det er muligens litt tidlig å fremme lønnskrav. Synd du ikke er gartner.

GEORG

Så du gir meg avslag på rent finansielt grunnlag?

PHILIP

Ikke jeg. Men hun vil gjøre det.

GEORG

Hun vet hvor mye jeg tjener.

PHILIP

Sikkert?

GEORG

Ja.

Pause

PHILIP *plutselig*

Greit. Sett i gang.

GEORG

Du gir ditt samtykke?

PHILIP

Jeg har ikke så mye jeg skal ha sagt.

GEORG

Vi kan altså gifte oss?

PHILIP

Nei, jeg er redd det ikke kommer på tale.

GEORG

Hva?

PHILIP

Dere kan reise når dere vil eller hvor dere vil, med min velsignelse. Mine eneste betingelser er at jeg ikke finansierer dere og at bryllup er utelukket.

GEORG

Men....?

PHILIP

En mann i min posisjon har ikke råd til den slags publisitet.

GEORG

Du vil heller at vi lever sammen uten å gifte oss.

PHILIP

Mye heller.

GEORG *studerer han*

Du er virkelig noe for deg selv.

PHILIP

Synes du det?

GEORG

Publisitet?

PHILIP

Kom igjen...

GEORG

Hva er galt med å gifte seg?

PHILIP

Det er vel heller hvem man gifter seg med, tror du ikke?

GEORG

Du synes jeg er et håpløst tilfelle?

PHILIP

Overhodet ikke.

GEORG

Å, jasså. Jeg skjønner nok hva som skjuler seg bak den holdningen din.

PHILIP

Jeg synes nok, omstendighetene tatt i betraktning, at jeg er svært forståelsesfull.

GEORG

Så det synes du? Jeg gjør deg en tjeneste, vet du det? Du må ikke tro jeg er den første.

PHILIP

Ikke?

GEORG

Du har nok mistet oversikten. Vet du hvem hun knulla rundt med før meg?

PHILIP

Før?

GEORG

En kar som er gammel nok til å være faren hennes. Bare så du vet det.

PHILIP

Hva?

GEORG

En gammel kåting, minst tretti år eldre enn henne, som var lei av ekteskapet og bestemte seg for å ødelegge livet hennes.

PHILIP

Tretti år?

GEORG

Minst.

PHILIP

En usedvanlig herremann.

GEORG

Du tror meg ikke?

PHILIP

Det høres litt...

GEORG

Jeg har bevis.

PHILIP

Hvor?

GEORG

I bagen min.

PHILIP

Hva mener du?

GEORG

Jeg kan vise deg.

PHILIP

Vent litt. Mener du å fortelle meg at det har vært flere?

GEORG

Jeg tror det...hun sier ikke så mye.

PHILIP

Hvor mange?

GEORG

Hva vet jeg... fire eller fem.

PHILIP

Herregud! (*Pause*) Fire eller fem?

GEORG

Minst.

PHILIP

Menn?

GEORG

Fortrinnsvis.

PHILIP

Jeg...

GEORG

Jeg ville tenkt meg om.

Philip gjør nettopp det

PHILIP

Det må jeg si, Hr...?

GEORG

Pettersen.

PHILIP

En lærer så lenge en lever.

Siri kommer ut. Hun bærer et brett med sherryglass